

JAROSŁAW MACIEJEWSKI
(23 XII 1924—28 X 1987)

Wybitny historyk literatury polskiej, zmarły przedwcześnie, był przez całe życie związany ze środowiskiem poznańskim. W Poznaniu ukończył studia polonistyczne, uzyskawszy w seminarium Zygmunta Szwejkowskiego dyplom magistra na podstawie znakomitej pracy *Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały*. Pod tym tytułem opublikował w 1955 roku książkę, ale już od 1949 roku poczynszysy ogłaszał fragmenty. Badacz „wielkopolskich ścieżek” Słowackiego wniósł ważną korektę do wznawianej po drugiej wojnie światowej (od 1952 r.) edycji Słowackiego *Dzieł wszystkich* pod redakcją Juliusza Kleinera: odkrył pierwodruk liryku *Pogrzeb kapitana Meyznera* na łamach „Gazety Wielkiego Księstwa Poznańskiego” (1845). Redaktor zbiorowej edycji powierzył młodemu uczonemu opracowanie „ostatniego pomysłu dramatycznego” Słowackiego, tj. planu dramatu *Syn ziemi* w tomie 13 *Dzieł wszystkich*, zrealizowanym już po śmierci J. Kleinera (1963).

Druga z kolei książka, „Wielkopolskie” opowiadania Sienkiewicza (1957), dysertacja doktorska, łączy zainteresowania autora — badacza wielkopolskich tradycji literackich z problemem nowelistyki, jest jedną z kilkunastu najlepszych u nas prac poświęconych analizom nowel. Rewelacją było wykazanie, w jakiej mierze *Za chlebem* jest nowelą „wielkopolską”. Wycieczka do drugiej połowy XIX wieku była odosobniona w twórczości naukowej autora. Czuł się przede wszystkim badaczem romantyzmu i zwrócił się ku Mickiewiczowi.

Mickiewicz w Wielkopolsce to problem stanowiący temat drobnej pracy Józefa Ostrowskiego (1932) i obszerniejszej znacznie Bogdana Zakrzewskiego (1949). Maciejewski, autor pracy *Gdy gościł w Wielkopolszcze. Adam Mickiewicz w Wielkim Księstwie Poznańskim 1831 — 1832* (1958), rozszerzonej po latach w wersji zatytułowanej *Mickiewicz w wielkopolskie drogi. Rekonstrukcje i refleksje* (1972), nie poruszył ani jednego szczegółu, nie omówił ani jednego drobiazgu bez własnych badań. Oddając poprzednikom przysłowiowe *suum cuique*, zrewidował ich konstatacje tam, gdzie potrzebę rewizji odczuwał. Książka wydana w 1958 roku stanowiła podstawę przewodu habilitacyjnego, zakończonego w 1960 roku.

Regionalista wielkopolski wsparł wydatnie tom zbiorowy *Literackie przystanki nad Wartą* (1962), wydany pod redakcją Z. Szwejkowskiego. Ogłosił tu rozprawy o Mickiewiczzie, o Słowackim, o powiazaniach Wincentego Pola z Wielkopolską. Biogram „wybitnych Wielkopolan” (Jan Konstanty Żupański; Ryszard Wincenty Berwiński; Józef Komierowski) publikował w wydawnictwach specjalnie Wielkopolanom XIX wieku poświęconym (1959—1969) i w *Polskim Słowniku Biograficznym* (t. 13). Z zamięłowań regionalnych wyrosła książka *Teatry poznańskie w latach panowania króla Stanisława Augusta* (1986), ostatnia — niestety — ogłoszona za życia autora pozycja książkowa. Ale wyrosła ona równocześnie z umiłowania teatru, rozwiniętego w seminarium teatrologicznym Z. Szwejkowskiego, którego wychowankiem, kolegą i przyjacielem Maciejewskiego był także Zbigniew Raszewski.

ki. Ostatnia książka Maciejewskiego nie była pierwszą pracą o teatrze poznańskim w dorobku autora. Dzieje poznańskiego teatru w ciągu dwustu lat, od 1783 do 1983 roku, ujął w dwu syntetycznych przeglądach ogłoszonych w księgach jubileuszowych (*Teatr Polski w Poznaniu 1875—1975*, Poznań 1975; *Teatr Nowy w Poznaniu 1973—1983*, Poznań 1984). Maciejewski był historykiem teatru, który czytającej Polsce wskazał przełomowe daty w dziejach poznańskiej sceny: 1783 (powstanie stałego teatru, o 18 lat później niż w Warszawie); 1875 (wznowienie teatru za rządów pruskich, po latach zastoju); 1923 (ustabilizowanie się teatru polskiego w Odrodzonej Rzeczypospolitej).

Badacz Słowackiego poważny miał wkład w posunięciu naprzód wiedzy o trzech dramatach, o czterech poematach, o kilku lirykach. Monografia „*Kordian*”. *Dramatyczna trylogia* (1961), której towarzyszyło opracowanie popularne „*Kordian*” *Juliusza Słowackiego* w „Bibliotece Analiz Literackich” (1964,² 1976), największa monografia o tym dramacie w chwili ogłoszenia drukiem, wkrótce przestała być słowem ostatnim w dziejach badań nad *Kordianem*. Ten w pewnych latach jedyny utwór większy Słowackiego, nie wykreślony z listy lektury w żadnym programie szkolnym, ma w naszej rzeczywistości bardzo liczne edycje komentowane i ogromną literaturę przedmiotu. Osiągnięciem trwałym Maciejewskiego była próba rekonstrukcji dalszych ogniw trylogii dramatycznej, rozpoczętej *Kordianem*. „Przygotowanie” i „Prolog” potraktował badacz jako dwa wstępy nie tylko do istniejącej „części pierwszej”, ale i do dwu ogniw dalszych, planowanych. Nie przyjął Maciejewski punktu widzenia J. Kleinera, traktującego *Kordiana* jako utwór zamykający okres młodzieńczy. Według autora monografii dramatu ogłoszonej w 1961 roku, *Kordian* zaczyna okres nowy. Najbardziej pociągające jest tu wykrzykie powiązań z *Horsztyńskim*. Zbyt ostro ocenił Maciejewski wyjazd Słowackiego z Warszawy w czasie listopadowego powstania.

Analizując w dwu rozprawach *Balladyne* ([w:] *Munera literaria. Księga ku czci Romana Pollaka*, 1962; i [w:] *Trzy szkice romantyczne*, 1967), wysunął Maciejewski tezę, że tragizm losów państwa jest naczelnym problemem utworu; rozpatrywał, w jakiej mierze przyjął Słowacki poglądy Joachima Lelewela, w jakiej odbiegł od niego. Precyzyjnie przedstawił kompozycję tragedii. Dwoma rozprawami o *Horsztyńskim hołd* składał w dwu księgach pamiątkowych: Zygmuntovi Szwejkowskiemu (1966) i Julianowi Krzyżanowskiemu (1968). W pierwszej przebadał kompozycję tragedii, w drugiej funkcję „hamletyzmu” w tym utworze. Oba studia są ostatnim słowem dotyczącym wielkiej koncepcji dramatycznej Słowackiego, mającej w stosunku do innych jego dzieł zbyt szczupłą literaturę przedmiotu.

Nie ukończył Maciejewski edycji *Trzech poematów* Słowackiego w „Bibliotece Narodowej”, nad którą pracował. Opublikował tom studiów monograficznych. *Florenckie poematy Słowackiego* (1974), poświęconych nie tylko „trzem poematom”, ale i *Dantyszkowi*. Jest to najobszerniejsza dotąd praca poświęcona utworom wymienionym w długim tytule książki, przewyższa objętością odpowiednie partie monografii J. Kleinera *Juliusz Słowacki. Dzieje twórczości* (1919—1927). Analizując *Poema Piasta Dantyszka herbu Leliwa o piekle*, uwypuklił badacz problematykę dantejską i problematykę historyzoficzną jako dwie sprawy naczelne. *Ojca zadżumionych* i *W Szwajcarii* potraktował jako poematy-nowele. Ważny jest ten termin desygnatu gatunkowego, po raz pierwszy wprowadzony do nauki. Najobszerniejsza i najbogatsza w osiągnięcia jest analiza *Wacława*; tu znów problem gatunkowy: rozpatrzenie, w jakiej mierze poemat ten nawiązuje do „powieści poetyckiej”.

W drobnych rozprawach zajmował się Maciejewski lirykami poety, wydobywał m.in. antyromantyczne akcenty w jego poezji (por. „*Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza*” 1979/1980, t. 14/15, druk. 1982; *Juliusza Słowackiego*

rym błyskawicowy. *Analizy i interpretacje*, S. Makowski (red), Warszawa 1980; „*Studia Polonistyczne*”, 1977 t. 5 druk. 1978). Niewielu badaczy po monografii J. Kleinera wzbogacili badania nad Słowackim tyłoma nowymi przemyśleniami, ile ich wniósł Maciejewski.

Wspomniany tom *Trzy szkice romantyczne* z 1967 roku mieści obok wymienionego studium o *Bailadynie* dwa „mickiewiczowskie”: jedno poświęcone *Dziadom* kowieńsko-wileńskim, drugie „Epilogowi” *Pana Tadeusza*. Bogatsze w konstatacje jest studium o „podtekstach politycznych” *Grażyny* (w tomie zbiorowym, *Mickiewicz*, wydany w KUL, 1979). Analogia pomiędzy księciem Konstantym i Litaworem pociągająca. Ważna jest praca materiałowa o tym, jak poezje Mickiewicza poddawane były pruskiej cenzurze ([w:] *Archiwum Literackie*, t. 15. *Misce-lanea z okresu romantyzmu*, 1972 t. 2.). W jednej pracy zajął się badacz Słowackiego i Mickiewicza także Malczewskim, poprzedził obszernym wstępem „kompendium źródłowe” „*Maria*” i *Antoni Malczewski* (1974) opracowane przez Halinę Gacową.

Kilka prac poświęcił Maciejewski dziejom polskiej nauki o literaturze. M.in. pięknie skreślił sylwetkę swego mistrza, Szweykowskiego, na łamach „*Pamiętnika Literackiego*” (1979, R. 70, z. 1), interesujące studium napisał o dziejach polonistyki poznańskiej („*Studia Polonistyczne*”, 1975, t. 2); doskonale przedstawił „losy wojenne” i dzieje odbudowy polonistyki (lata 1939—1950), w „*Pamiętniku Literackim*” (1979, R. 70, z. 2).

Patriota poznańskiego regionu poprzedził w 1960 roku przedmową zbiór *Poznańskie wspominki. Starzy poznaniacy opowiadają*. Dwudziestopięciolecie wydarzeń poznańskich z 1956 roku upamiętnił, redagując świetnie wspólnie ze swą koleżanką, Zofią Trojanowiczową, książkę dokumentalną *Poznański czerwiec 1956* (Poznań 1981). Był zawsze człowiekiem idei, zajmował liczne stanowiska organizacyjne, m.in. prorektora UPAM. Za szczególny zaszczyt uważał, iż to jemu właśnie przypadło w udziale napisanie wniosku o doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego dla Jana Pawła II. Był zawsze bezkompromisowy, odznaczał się dużą odwagą cywilną.

Jerzy Starnawski, Łódź

OD REDAKCJI

Profesor Jarosław Maciejewski utrzymywał kontakty z Redakcją „*Zagadnień Rodzajów Literackich*”. W ostatnim okresie życia zapowiedział opracowanie dla sławistycznego zeszytu ZRL (61—62) wybranych romantycznych haseł słownikowych. Niestety, zamierzenia tego nie mógł już zrealizować. Redakcja z żalem żegna Uczzonego i Przyjaciela.